

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th July, 2025

O‘TKIR HOSHIMOV HIKOYALARIDA QO‘LLANGAN ANTROPONIMLAR TAHLILI

M.Mustafaqulova,

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti filologiya fakulteti,

1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Onomastik birliklarning turlaridan biri bo‘lgan antroponimlar badiiy asarda muhim o‘ringa ega bo‘lib, ular orqali ko‘zlangan maqsad asar g‘oyasi tushunilishiga katta hissa qo‘shuvchi omillardan biri hisoblanadi. Quyida O‘tkir Hoshimovning ayrim hikoyalari asosida fikrlarimizni dalillashga harakat qilamiz.

Kalit so‘zlar: onomastika, onomastik birliklar, antroponimlar, ism, laqab, familiya, taxalluslar.

ANNOTATION

Anthroponyms, one of the types of onomastic units, play an important role in a work of art, and the intended purpose through them is one of the factors that greatly contributes to the understanding of the idea of the work. Below we will try to substantiate our ideas based on some stories by Otkir Hoshimov.

Keywords: onomastics, onomastic units, anthroponyms, name, nickname, surname, pseudonyms.

Dunyoni anglashga qilingan harakatlar natijasida insonlarda bir turdagi narsalarni bir-biridan ajratish maqsadida turli nomlar bilan atashga ehtiyoj paydo bo‘ldi. Dastlab sodda bo‘lgan nomlar vaqtlar o‘tishi bilan takomillashib, boyib bormoqda. Bu esa, o‘z navbatida, ularni o‘rganish va tadbiq etishga doir ehtiyojlarni keltirib chiqardi. Tilshunoslikda onomastika fani ana shunday vazifani o‘z zimmasiga oladi.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th July, 2025

Onomastika – yunoncha soʻz boʻlib, “nom qoʻyish sanʼati” degan maʼnoni bildiradi¹. Umuman olganda, onomastika atoqli otlarni oʻrganuvchi soha. Atoqli otlar oʻz navbatida qay turdagi otlarni nomlashiga qarab, antroponimlar, toponimlar, gedronimlar, teonimlar, zoonimlar kabi turlarga ajratiladi.

Odam borki, u boshqalardan nafaqat tashqi koʻrinishi, xarakteri bilan, balki nom jihatdan ham farq qiladi va ajralib turadi. Har bir inson farzandiga ism qoʻyishda uni oʻzi uchun katta masʼuliyat sifatida qabul qilgan holda, oʻz orzu-umidlari, urf-odatlar va niyatlaridan kelib chiqib ism qoʻyadi. Kishi ismi, familiyasi, ota ismi, laqabi va taxalluslari antroponimlar deb yuritiladi. Antroponim – asli grekcha soʻz boʻlib, antro – odam + onim, yaʼni kishilarga berilgan atoqli otlardir².

Badiiy adabiyotni ham antroponimlarsiz tasavvur etish qiyin. Yozuvchi oʻz qahramonlari orqali yetkazmoqchi boʻlgan gʻoya va fikrlarini, ularni yaratishdan koʻzlagan maqsadlarining ayrimlarini aynan ularning ismlari orqali ochib berishga harakat qiladi. A.P.Chexov shunday degan edi: “Faqat asar qahramonlarining nutqlaridagina emas, balki ularning ismlari va faoliyatlarida ham chuqur soddalik va hayotiylik boʻlishi kerak”³.

Quyida Oʻtkir Hoshimovning “Urushning soʻnggi qurboni”, “Dehqonning bir kuni”, “Dehqonning bir tuni”, “Hayajonlanmang”, “Xayollarga boʻlaman tutqun”, “Oʻzbeklar” va “Shaharlik kuyov” hikoyalari orqali adib asarlaridagi antroponimlar haqida fikr yuritamiz va ularni maʼnoviy va tuzilishi jihatdan tahlil qilamiz.

Yuqorida nomi keltirilgan hikoyalarda antroponimlarning deyarli barcha turlarini uchratishimiz mumkin. Masalan:

1.Ismlar: “Urushning soʻnggi qurboni” hikoyasida: Shoikrom, Shoneʼmat, Umri xola, Xadicha; “Dehqonning bir kuni” hikoyasida: Muyassar, Alijon, Shoqosim, Eʼtibor; “Dehqonning bir tuni” hikoyasida: Doniyor, Valijon, Halimaxon, Salima, Tursunoy xola, Shotursun; “Xayollarga boʻlaman tutqun” hikoyasida: Erkin, Xolida, Javdod; “Oʻzbeklar” hikoyasida: Muattar xola, Bahri

¹ Kilichev B. Onomastika. Oʻquv qoʻllanma. – Buxoro, 2023. – B. 5.

² Бегматов Э. Ўзбек тили антропонимикаси. – Тошкент: Фан, 2013. – Б. 10.

³ Kilichev B. Onomastika. Oʻquv qoʻllanma. – Buxoro, 2023. – B. 121.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th July, 2025

xola, Iskandar, Xolmat, Gulandom, Shavkat kabi; **“Shaharlik kuyov”** hikoyasida esa Tursunoy va Adolat kabi ismlarni uchratishimiz mumkin.

Shoikrom o‘shanda onasining yoz bo‘yi kelini bilan yuzko‘rmas bo‘lib yurganini esladi-da, yana o‘sha gap xayoliga keldi. *“Xadicha* anoyi emas, qurimsoq...” (*“Shaharlik kuyov”*, 10-bet).

- *Salimangiz...* – *Muyassar* narigi xonada yotgan uch qizning qaysi biri tushida alahsiragani-yu, qaysi biri ingraganini aniq biladi (*“Shaharlik kuyov”*, 29-bet).

2.Ota ismlari: “O‘zbeklar” hikoyasida: Isakandar Vahobovich, Zarif Hodiyeovich kabilar.

Nimaga Iskandar uni tanimaydi? Umuman, o‘zidan boshqa – *Iskandar Vahobovichdan* boshqa kimni taniydi? (*“Shaharlik kuyov”*, 77-bet).

Shunda kafedra mudiri, Fanlar akademiyasining muhbir a‘zosi, professor Zarif Hodiyeovich uni himoya qildi (*“Shaharlik kuyov”*, 71-bet).

3.Laqablar: 1)kasbiga ko‘ra: “Urushning so‘nggi qurboni”: Komil tabib, Ilhom samovarchi; **“Dehqonning bir kuni”:** Qoravoy taqachi; **“Butilka hoji”:** Kosagul; **“O‘zbeklar”** hikoyasida esa *“Otinoyi”* kabi; **2)kishining belgisiga ko‘ra: “O‘zbeklar”** hikoyasida *“Inoy garang”*; **3)xarakteriga ko‘ra: “O‘zbeklar”** hikoyasida *“geroy”* – Ahmad; **4)darajasiga ko‘ra: “O‘zbeklar” hikoyasida “kelinposhsha” ; “Butilka hoji”** hikoyasida *“Hoji aka”* kabilar.

Bir kuni sigiri paxtazorga tushib ketgani uchun *Qoravoy taqachining* to‘qqiz yashar o‘g‘lini o‘lar holatda do‘pposlagan (*“Shaharlik kuyov”*, 21-bet).

To‘g‘ri, u otinlikdan ko‘ra ko‘proq xodimlik qilgan. Ammo uni xodim xola emas, *Otinoyi* deyishadi (*“Shaharlik kuyov”*, 59-bet).

Davradagilardan biri safar taassurotlarini so‘ragan edi, *Hoji aka* yayrab ketdi (*“Shaharlik kuyov”*, 39-bet).

Nima , meniyan *Ilhom samovarchining* xotiniday so‘yib ketishsinmidi? (*“Shaharlik kuyov”*, 9-bet).

O‘zbek tilida antroponimlar o‘z tuzilishiga ko‘ra ikkiga bo‘linadi: antropokomponentli va antroformantli. Antropokomponentli qo‘shma ismlarda har ikkala komponent ham so‘z shaklida bo‘ladi, antropoformantli ismlar mustaqil so‘z va qo‘shimchadan iborat bo‘ladi. Hikoyalarda keltirilgan antroponimlar ham shunday tuzilishga ega. Masalan, antrokomponentli: Sho(h)+ikrom,

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th July, 2025

Sho(h)+ne'mat, Sho(h)+qosim, Sho(h)+tursun, "Kelin+poshsha" kabilari; antroformatlilarga: Alijon, Erkin, Tursunoy, Qoravoy, Valijon, Halimaxon, Xolida, Xolmat, Adolat kabilarni keltirishimiz mumkin.

Otinoyi uchun u "*Kelinposhsha*". Yaxshi juvon, bechora ("Shaharlik kuyov, 61-bet).

"*Erkin* aka, qarang-qarang, ro'molim oqib ketyapti", desam ham indamay turaverdingiz ("Shaharlik kuyov", 54-bet).

Nihoyat, *Xolida* qizil sumkachasidan shoyi ro'molcha olib yuzlarini arta-artayonimga kelib o'tirdi ("Shaharlik kuyov", 54-bet).

Iskandar Vahobovich beixtiyor qo'shnilarini bir-bir eslab ko'rdi, *Xolmat* degan qo'shnisi yo'q. Jinni bo'lganmi bu odamlar?! ("Shaharlik kuyov", 63-bet).

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, asar qahramoni to'laqonli hayotiy chiqishi uchun nafaqat uning portreti, nutqi, balki ismi ham muhimdir. Shunday ekan nega adib o'z qahramonlariga aynan bu ismlarni qo'ydi, degan savol tug'ilishi tabiiy. Nega aynan "Urushning so'nggi qurboni" da tabibning ismi Komil(O'tkir Hoshimovning ayrim asarlarida, xususan, "Ikki eshik orasi" romanida ham) yoki bo'lmasa nega kasal o'g'ilning ismi Shone'mat? Quyida ismlar izohi bilan tanishib chiqamiz.

Umri – Umriniso yoki o'lmaydigan, yashovchi, barhayot⁴.

Shoikrom – Sho(h) va Ikrom – izzat, ehtirom, obro', martaba yoki sovg'a, tuhfa⁵.

Shone'mat – Sho(h) va Ne'mat – nasibali, rizq-u ro'zli yoki baxtli saodatli⁶.

Komil – yetuk, barkamol, kam-ko'stsiz, nuqsonsiz, donishmand⁷.

Xadicha – chala tug'ilgan⁸.

Hikoyada kasal o'g'li uchun katta o'g'linikiga chiqqan Umri xola qulupnay egatlaridagi simga tegib vafot etgan qahramon. Shoikrom esa to'qimachilik kombinatida montyor, uni urushdan olib qolishgan. Shone'mat o'limini kutib yashayotgan, sil kasalligiga chalingan obraz, tabib har kuni echki sutini ichsa, tuzalib ketishini aytgan, shu sababli Umri xola qulupnayni echki sutiga almashmoqchi edi. Qahramonlarning ismlari bilan tanishib chiqdik. Ammo nega

⁴ Бегматов Э. Ўзбек исмлари маъноси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б. 447.

⁵ Бегматов Э. Ўзбек исмлари маъноси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б. 498.

⁶ Бегматов Э. Ўзбек исмлари маъноси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б. 501.

⁷ Бегматов Э. Ўзбек исмлари маъноси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б. 188.

⁸ Бегматов Э. Ўзбек исмлари маъноси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б. 566.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th July, 2025

Umriniso, yashovchi (Umri xola) deya ta'riflangan obraz asar voqelari davomida vafot etdi? Nega rizq-u ro'zli (Shone'mat) farzand uchun bir kosa sut topilmadi? Barchasi urush tufayli. Urushning xalq boshiga solgan og'ir kunlari tufayli, og'ir zamon tufayli. Shoikrom ta'biri bilan aytganda, suv qalqisa, loyqasi yuqoriga chiqqanday, zamon qalqiganidan buyon yomon ko'paygan urush davri tufayli. Yozuvchi ham aynan urushning yomon oqibatlarini ochib berish uchun obrazlar ismlarini asar voqelariga zidlantirib tanlagandir ehtimol.

Xulosa qilib aytganda, O'tkir Hoshimov hikoyalarida qo'llangan antroponimlar zamon va makon muhitiga mos tarzda tanlangan bo'lib, ular orqali adib xalq hayotini ochib bera olgan. Jumladan, "O'zbeklar" hikoyasida tilga olingan Gulya (Gulandom), Dilya (kotiba qiz) yoki "Hayajonlanmang" hikoyasida keltirilgan Florochka obrazlari bilan shu ismli qizlarning shahar aholisi ekanligini nafaqat nutqi va tashqi ko'rinishi bilan, balki ismlari orqali ham o'quvchiga tanishtira olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kilichev B. Onomastika. O'quv qo'llanma. – Buxoro, 2023. – 180b.
2. Бегматов Э. Ўзбек тили антропонимикаси. – Тошкент: Фан, 2013. – 264b.
3. Бегматов Э. Ўзбек тили исмлари маъноси. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – 608б.
4. О'tkir Hoshimov. Shaharlik kuyov. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 132b.